

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

**ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ:
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ,
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Київ, Харків – 2020

УДК 374.7

ББК 74.4

О-72

ISBN

Рецензенти:

Сорочан Т.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і освіти дорослих Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України;

Бідюк Н.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Іван Зязюна НАПН України (протокол № 2 від 24 лютого 2020 року), Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 1 від 27 лютого 2020 року)

Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія / За заг. ред. акад. Н.Г. Ничкало, акад. І.Ф. Прокопенка. Київ, Харків : Інститут освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020. 544 с.

У монографії здійснено аналіз освіти дорослих як чинника розвитку людського капіталу в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, розкрито особливості теорії та практики організації навчання дорослих в Україні та провідних країнах світу, визначено особливості андрагогічної науки та її значення для системи управління людськими ресурсами, окреслено тенденції професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогів та андрагогів, визначено освітні потреби різних категорій дорослого населення.

Монографія призначена для науковців, викладачів, аспірантів, усіх, кого цікавлять питання безперервного навчання та освіти дорослих.

2.22.	Аналіз ефективних практик розвитку медіа компетентностей в освіті дорослих у США та Канаді (<i>Головченко Г.О.</i>)	232
2.23.	Неформальна освіта засуджених як інструмент зниження рівня рецидивної злочинності у Великій Британії (<i>Черкаський Я.А.</i>)	242

Розділ 3. Андрагогіка та управління людськими ресурсами

3.1.	Побудова внутрішньої системи забезпечення якості загальної середньої освіти (<i>Григораши В.В.</i>)	251
3.2.	Акмеологічна оцінка управлінської культури керівника закладу освіти (<i>Григораши О.В.</i>)	255
3.3.	Професійне самовдосконалення керівника закладу освіти як умова підвищення якості освіти (<i>Гречаник О.Є.</i>)	261
3.4.	Підвищення управлінської компетентності керівника школи як домінуюча складова модернізації загальної середньої освіти (<i>Мармаза О.І.</i>)	266
3.5.	Сучасні підходи до розвитку персональної компетентності керівника закладу дошкільної освіти (<i>Попович О.М.</i>)	271
3.6.	Розвиток управлінської компетентності керівників закладів загальної середньої освіти (досвід Полтавського ОІППО) (<i>Королюк С.В.</i>)	277
3.7.	Рефлексивне управління закладом освіти (<i>Швардак М.В., Дубюк В.Р.</i>)	283
3.8.	Організація роботи з питань збереження здоров'я та безпеки життєдіяльності в закладі дошкільної освіти (<i>Вітер Л.Ю.</i>)	287
3.9.	Андрагогічні основи підготовки майбутніх магістрів у педагогічних ЗВО (<i>Герасимова І.Г., Галич Т.В.</i>)	292
3.10.	Професійна діяльність геронтолога (<i>Коваленко О.Г.</i>)	298
3.11.	Освіта дорослих у соціальній профілактиці торгівлі людьми: стан розробленості проблеми в теорії соціальної педагогіки (<i>Трубавіна І.М., Каплун С.О.</i>)	303

Розділ 4. Професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогів й андрагогів

4.1.	Особистісно зорієнтований підхід до підвищення кваліфікації педагога (<i>Хлебнікова Т.М.</i>)	308
4.2.	Organization of methodological work in preschool educational institutions as a historical and pedagogical problem (<i>Chahovets A.I.</i>)	314
4.3.	Європейські моделі неперервної освіти вчителів (<i>Коваленко О.А., Коваленко Л.М.</i>)	319
4.4.	Новітні моделі підвищення кваліфікації вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти (<i>Водолазська Т.В.</i>)	323
4.5.	Організація неперервної освіти вихователів закладів дошкільної освіти як психолого-педагогічна проблема (<i>Портян М.О.</i>)	328

РОЗДІЛ 3. АНДРАГОГІКА ТА УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

3.1. Побудова внутрішньої системи забезпечення якості загальної середньої освіти

Григораши В.В.

Нині в Україні виняткового значення набуває проблема якості, що зумовлено проникненням філософії якості в усі сфери життєдіяльності, зокрема освітньої, необхідністю зміни суспільних пріоритетів, глобалізацією міждержавних відносин, інтеграційними процесами, які діють у суспільстві й освіті. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні в XXI столітті зроблено акцент на тому, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, дотримання міжнародних норм і вимог законодавства України з реалізації права громадян на освіту [3].

Закон України «Про освіту» визначає якість освіти як «відповідність результатів навчання вимогам, установленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг», а якість освітньої діяльності — як «рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг» [4].

Закон України «Про повну загальну середню освіту» визначає наявність внутрішньої системи забезпечення якості в закладах освіти (ВСЗЯО). Передбачено, що внутрішню систему забезпечення якості освіти формує заклад освіти з урахуванням методичних рекомендацій, що розроблені Державною службою якості освіти України [1]. Важливо відзначити, що рекомендації ґрунтуються на вимогах і критеріях інституційного аудиту й охоплюють освітнє середовище, управлінські процеси, якість педагогічної діяльності, систему оцінювання навчальних досягнень учнів.

Основними принципами створення ВСЗЯО є такі:

- урахування освітніх потреб та очікувань учнів (дитиноцентризм);
- органічна єдність заходів щодо забезпечення якості освіти з освітнім процесом;
- відповідальність і взаємозалежність (основну відповідальність за якість освіти несуть заклади освіти, має бути встановлений взаємозв'язок людських і матеріальних ресурсів, добровільність прийняття зобов'язань тощо);
- відкритість і прозорість;

- довіра (позитивні взаємини з усіма зацікавленими сторонами, доброзичливість);
- підтримка культури якості (формування відповідної системи цінностей і принципів).

Процедура забезпечення якості освітньої діяльності має дві складові:

- вимоги та норми до впровадження та організації освітньої діяльності, що зазначені певними державними актами (нормативно-правовими документами, внутрішніми документами закладу освіти тощо);
- контроль за виконанням визначених вимог і норм, моніторинг і аналіз показників якості освіти, формування на підставі аналізу заходів із поліпшення функціонування системи забезпечення якості освіти.

Процедуру забезпечення звітності, контролю та моніторингу показників діяльності із забезпечення якості освіти слід проводити:

- на рівні методичних об'єднань (кафедр, інших професійних об'єднань педагогів) – у вигляді контролю діяльності педагогічних працівників, обговорення та прийняття рішень на засіданнях цих структурних підрозділів; розміщення протоколів засідань на електронному ресурсі закладу загальної середньої освіти в розділі «Якість освіти». Моніторинг щодо виконання прийнятих рішень здійснює заступник директора з освітньої діяльності;
- на рівні закладу загальної середньої освіти – у вигляді контролю діяльності окремих посадовців, структурних підрозділів, слухання питань, обговорення та прийняття рішень на засіданні педагогічної ради школи, упровадження відповідних рішень, розміщення інформації на електронному ресурсі закладу освіти (веб-сайт школи). Моніторинг щодо виконання прийнятих рішень виконує відповідальний секретар.

Власне побудова ВСЗЯО передбачає п'ять етапів. Розглянемо докладніше їх зміст.

На першому етапі необхідно визначити внутрішню структуру шкільної служби забезпечення якості освіти, яка передбачає як нормативні вимоги, так й особливості конкретного закладу загальної середньої освіти. Безумовно, формуванню нової структури має передувати активне обговорення внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Загалом внутрішня структура має враховувати основні напрями діяльності щодо забезпечення якості освіти:

- оцінювання навчальних досягнень учнів, педагогічної діяльності, управлінської діяльності за визначеними критеріями, правилами та процедурами;
- забезпечення освітнього процесу необхідними ресурсами;

- розробляння інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;
- створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування.

На другому етапі створення внутрішньої системи забезпечення необхідно розробити та затвердити положення про ВСЗЯО (рішення педагогічної ради, затвердження керівником). Організаційна форма системи може бути визначена як служба, центр, цільова група, структурний підрозділ тощо. Змістовно положення має містити перелік процедур, критерії, механізми оцінювання освітньої діяльності та результатів освіти. У додатках до положення доцільно представити інструментарій оцінювання (протоколи, моделі, діагностичний матеріал). Уважається доцільним також визначити орієнтовний перелік об'єктів оцінювання, терміни проведення експертних процедур і відповідальних (за посадою) осіб. Передбачається, що оцінюванню експертами (суб'єктами оцінювання) передуватиме самооцінювання якості освітньої діяльності й освіти учасниками освітнього процесу (об'єктами оцінювання). Індикаторами визначення можуть слугувати факт оприлюднення критеріїв, процедури й інструментарію оцінювання та частка учасників освітнього процесу, які ознайомлені із цими матеріалами.

Важливою складовою реалізації завдань ВСЗЯО є розробляння (відбір) джерел, методів та інструментарію збирання релевантної інформації.

Визначимо основні процедури та сфери оцінювання:

- прийняття управлінських рішень щодо функціонування й розвитку підсистем закладу освіти (напрямів, окремих аспектів діяльності структурних підрозділів, персоналу);
- тематичне й підсумкове оцінювання учнів, освітній моніторинг;
- експертиза освітніх проєктів, програм;
- атестація педагогічних кадрів;
- самооцінка суб'єктів освітнього процесу;
- освітнє середовище.

Джерелами інформації можуть слугувати:

- документи закладу освіти;
- результати діагностичних процедур (опитувань, спостережень за педагогічною чи пізнавальною діяльністю);
- результати аналітичних процедур (аналіз статистичних даних, релевантної інформації).

На третьому етапі впровадження ВСЗЯО необхідно провести самооцінювання освітньої діяльності та її результатів за запропонованими методиками. Цей етап слугуватиме як ознайомленню педагогів із вимогами, критеріями, внутрішніми нормативами щодо

організації освітньої діяльності, так і сприятиме підвищенню рівня педагогічної компетентності працівників, формуванню адекватної самооцінки результатів освітньої діяльності. Одночасно доцільно запровадити навчання персоналу у сфері оцінювання навчальних досягнень учнів і власної педагогічної діяльності на принципах і з урахуванням вимог внутрішнього аудиту. Заклад освіти запроваджує власний алгоритм (технологію) самооцінювання, яким установлюються періодичність і терміни самоекспертизи (щоденна, щотижнева, щомісячна, щосеместрова, щорічна тощо), види (параметричне, тематичне, комплексне оцінювання), форма узагальнення результатів (текст, схема, протокол тощо), порядок звітності (надання чи захист звіту, терміни та відповідальна особа). Важливо передбачити обговорення результатів самооцінювання й розроблення рекомендацій (програми, плану дій тощо) з удосконалення педагогічної (управлінської) діяльності.

Четвертий етап упровадження ВСЗЯО – апробація системи. Протягом навчального року адміністрація закладу освіти здійснює внутрішній аудит освітньої діяльності згідно з положенням. У цей період уточнюють наявний інструментарій; розробляють нові протоколи, моделі, опитувальники тощо; уточнюють і стандартизують графіки, плани, інструментарій внутрішнього аудиту; корегують посадові інструкції та функціональні обов'язки адміністрації і причетних до експертної діяльності посадових осіб.

На п'ятому, завершальному, етапі впровадження ВСЗЯО аналізують результати апробаційного етапу та затверджують цілісну програму внутрішнього аудиту, яка містить методологічні, нормативні, організаційні та методичні засади здійснення аудиторської діяльності в закладі освіти.

Структурно програма внутрішнього аудиту може містити:

- мету й основні завдання внутрішнього аудиту;
- основні принципи, вимоги, норми внутрішнього аудиту;
- напрями внутрішнього аудиту (сфери застосування);
- стратегічний план (графік) внутрішнього аудиту (на 5–12 років) із визначенням процедури й механізмів його реалізації;
- зони відповідальності під час здійснення внутрішнього аудиту;
- алгоритм (технологію) організації внутрішнього аудиту;
- загальні критерії та індикатори;
- перелік нормативних документів, на основі яких здійснюють внутрішній аудит (стандарти освіти; державні, галузеві й регіональні нормативні документи щодо освітньої діяльності; внутрішні документи закладу освіти). Бажано забезпечити доступ кожного працівника закладу освіти до цих документів, у зв'язку з цим треба розробити (удосконалити) електронну базу нормативних документів.

Додатками до цієї програми є інструментарій внутрішнього аудиту (система протоколів, моделей, опитувальників тощо). Радимо послуговуватися новими підходами до побудови ВСЗЯО [1], доцільно використовувати наявну базу інструментарію оцінювання освітньої діяльності [2].

Результати оцінювання дозволяють здійснювати корекцію програми розвитку, розробляти стратегічні й оперативні плани роботи закладу освіти.

Література

1. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, 2019. 240 с.
2. Гречаник О. Є., Григораши В. В. Організація внутрішнього аудиту в закладі загальної середньої освіти. Харків, 2019. 144 с.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 22.01.2020).
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 22.01.2020).
5. Про повну загальну середню освіту: Закон України (проект). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66333 (дата звернення: 22.01.2020).

3.2. Акмеологічна оцінка управлінської культури керівника закладу освіти

Григораши О.В.

Політичні, економічні, соціальні процеси, що відбуваються у світі й Україні, формують запит на управлінців нового покоління, особливо освітньої сфери, діяльності керівників закладів освіти, яка має бути транспарентною, якісною, вимірюваною, компетентною. Згідно з Концепцією Нової української школи, одним із її ключових компонентів є ефективне управління. Це потребує суттєвих змін у наукових підходах до проблеми розвитку управлінської культури керівників закладів освіти, відборі, підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації управлінських кадрів, пошуку й впровадженні інноваційних підходів, технологій формування керівників нової формації та оцінюванні їхньої діяльності.

У цьому контексті набуває актуальності акмеологічна оцінка, оскільки саме вона дозволяє не тільки оцінювати об'єктивні результати діяльності керівників закладів освіти, наявний рівень їхньої управлінської культури, але й прогнозувати можливості підвищення